

Др Жељко Хорватић: ЕЛЕМЕНТАРНА КРИМИНОЛОГИЈА (Основе учења о појавним облицима и узроцима кажњивих понашања). Свеучилиште у Риједи, „Либурнија” — Ријека и „Школска књига” — Загреб, 1981., стр. 152.

За последњу годину-две у нашој литератури појавило се неколико општих дела из Криминологије која, без сумње, заслужују пажњу. Међу њима је и књига *Елементарна Криминологија* др Жељка Хорватића издата као уџбеник за студенте Правног факултета у Риједи на коме се ова материја изучава као део јединственог наставног предмета под називом „Кривично право и Криминологија”.

У Предговору аутор указује на разлоге који су га мотивисали на писање књиге указујући одмах да, с обзиром на специфичан положај Криминологије у наставном програму Факултета, тежи да пружи систематизирани приказ само „почетних, темељних и најпотребнијих знања” из ове области. Истиче се да је у раду избегнуто детаљније излагање свих контроверзних схватања о најразличитијим криминолошким проблемима, уместо чега се излажу само она која се сматрају најоснованијима. Аутор образлаже и зашто је употребио назив „елементарна” уместо „основи криминологије”, међутим, разлози које наводи а посебно онај други (Криминологија је страна реч, па је уместо да то буде и друга реч наслова) не делују довољно убедљиво да оправдају овакво одређење.

Књига је подељена на три дела: Увод, Појавни облици кажњивих понашања (Фрагменти Феноменологије) и Узроци кажњивих понашања (Етнологија).

Увод се бави одређивањем предмета Криминологије, њеног места у систему наука и њеним историјским развојем и савременим стањем.

1) После уопштених излагања о предмету науке, прелази се на одређивање основних појмова везаних за предмет проучавања Криминологије. Дају се појмови криминалитета као индивидуалне и масовне појаве, делинквенције која се схвата као појам шири од криминалитета (дефинише се као свако противправно понашање за које, по важећим прописима одређене државе, надлежни орган може изрећи казну — било да се ради о кривичном делу, прекршају, привредном или дисциплинском преступу) и најшири појам „девијантно понашање” схваћено као укључност социјалнопатолошких појава. Одмах по дефинисању основних криминолошких категорија, долази прецизно одређење предмета Криминологије који се изједначава са делинквенцијом као тоталитетом кажњивих радњи. Рашчлањен, тај предмет се манифестује у виду:

- делинквенције као друштвене појаве
- кажњивих радњи као догађаја у животу појединаца и
- извршиоца кажњиве радње;

Према аутору, елементарна криминологија обухвата Феноменологију и Етнологију криминалитета, иако се одмах примећује да би проучавање појавних облика, узрока и мера спречавања делинквенције (криминална политика) чини логичку, методолошку и садржајну целину.

Илагање о методама Криминологије, које полази од „дијалектичке концепције друштвених наука”, аутор започиње подетлом свих метода којима се Криминологија служи на: а) основне — који одређују основни научни начин посматрања и проучавања предмета, б) посебне — одређују начин систематисања, компарирања и, делимично, објашњења појава којима се Криминологија бави и в) помоћне — оне одређују начин прикупљања података о појавама. У Помоћне методе убрајају се посматрање, статистика и неке технике прикупљања података (испитивање, тест, експеримент), у Посебне: историјски, компаративни, психолошки и статистички метод, док се као Основни метод Криминологије наводи „историјски (дијалектички) материјализам као опћа теорија и основна метода Криминологије”. Овде се, као и касније на другим ме-

стима, не указује на разлику између дијалектичког и историјског материјализма, што доводи до збрке у појмовима који се очигледно користе као синонимима. У ствари, овде се говори само о дијалектичком материјализму, док се историјски материјализам као најопштија теорија и метод друштвених наука изједначава са њим.

Овај део завршава дефинисањем Криминологије као „самосталне дисциплине у систему наука која својим системом метода проучава појавне облике и узроке кажњивих понашања”.

II) Излагање о месту Криминологије у систему наука и о њеном историјском развоју (—III/) креће се у конвенционалним оквирима обраде ових питања у нашој литератури са изузетком излагања о марксистичкој Криминологији које је сумарно, доста непрецизно, без продирања у суштину дијалектичког односа друштво — појединац и доста неуверљиво, тако да је указивање на значај марксистичке Криминологије пре декларативно но аргументовано. Савремен развој Криминологије на Западу указује на њене најактуелније правце и стремљења, као што су Радикална (Критичка) Криминологија и виктимолошка оријентација, при чему се посебно истиче интернационални карактер савремене Криминологије. Када се говори о Криминологији у социјалистичком самоуправном друштву, критикује се схватање да је криминалитет у социјализму искључива последица остатака прошлих, класних друштава и с правом се указује да се битан узрок криминалитета налази и у противуречностима самог социјалистичког друштва. Задатак Криминологије у нас је „да резултатима својих истраживања пружи довољно материјала за законодавне интервенције на подручју кривичног, прекршајног, дисциплинског и привредно-преступног права и за планирање и спровођење криминалне политике”.

Други део посвећен је појавним облицима кажњивих понашања („фрагментима Феноменологије”) и састоји се из неколико целина: опшћених разматрања о појавним облицима кажњивих понашања, формама њиховог испољавања у нашој земљи и свету и излагања о појединим групама кажњивих понашања.

I) У оквиру опшћених разматрања, посебно се указује на улогу коју Феноменологија као део науке о криминалитету има за изучавање феномена делинквенције. С тим у вези, излаже се и материја која третира начине прикупљања података о појавним облицима кажњивих понашања, при чему је посебна пажња посвећена статистици, „тамној бројци” и изучавању индивидуалних случајева, да би се на крају указало на критерије за поделу појавних облика кажњивих понашања.

II) Излагање о Феноменологији кажњивих понашања у нашој земљи (СФРЈ и СР Хрватској) и у свету, праћена су актуелним статистичким подацима који се тичу основних правилности у испољавању криминалитета као масовне појаве на овим просторима.

III) Конкретни појавни облици кажњивих понашања дати су кроз неколико група кривичних дела: политички криминалитет, тероризам и отмице, дела насиља, рецидивизам и привредна и саобраћајна делинквенција. Пажњу заслужује значајан напор уложен у осветљавање савремених облика тероризма и отмица, међународног зла које досеже размере једног од најопаснијих феномена данашњице. Не улазећи у то колико је аутор у томе успео, морамо истаћи своју резерву према неким његовим ставовима, пре свега оном по коме се у појединим ситуацијама оваква дела могу правдати нужном одбраном. У раду се на стр. 76. каже: „Али, ако се ради о понашањима која су резултат претходног напада државне власти на неку националну, етничку или политичку групацију, па ова на тај напад одговара актима терористичке природе, онда се може говорити о некој врсти нужне одбране која искључује противправност, па према томе и кажњивост понашања. Да би се то остварило, та одбрана мора бити доиста неопходна да се одбије напад

који је у бити противправан јер је и сâм акт насиља, агресије, дакле злочиначки, и та одбрана мора бити управљена само према нападачу, а не и према другим случајним невиним жртвама. Ако, дакле, не постоји нужна одбрана, или је она прекорачена, с обзиром на средства и циљ, онда се ради о тероризму". Непотребно је указивати на апсурдност оваквог схватања које не узима у обзир значење појма држава, право, противправност и нужна одбрана који се употребљавају тамо где о њима не може бити ни речи. Цитирани текст можемо схватити само као (неуспешан) покушај аутора да укаже како је правни појам криминалитета и у овој сфери неопходно доступити социолошким.

Излагање о феноменологији криминалитета пропраћено је и извесним бројем конкретних случајева извршених кривичних дела из „судских хроника“. Треба поздравити овај покушај повезивања теоријских излагања познатим криминалним случајевима, но штета јер су они наведени искључиво на основу писања штампе, без улажења у конкретне склоности цитираних случајева.

Трећи део бави се узроцима кажњивих понашања (Етиологија). Излажу се спољни — егзогени, затим узроци који леже у личности учиниоца — ендогени и на крају се говори о синтетичком деловању објективних и субјективних узрока у остваривању кажњивих понашања.

I) У уводу у Етиологију дефинише се појам узрока који се изједначава са у Криминологији иначе уобичајеним термином Криминогени фактор јер аутор не врши дистинкцију чинилаца који утичу на криминалитет с обзиром на њихову каузалну снагу (узрок, услов, повод). Такав приступ захтевао је класификацију криминогених фактора на спољне и унутрашње, с једне и на опште и посебне, с друге стране.

II) Спољни узроци деле се на опште и посебне. Аутор разматра опште друштвене услове у капитализму, у нашем самоуправном социјалистичком друштву и опште друштвене услове човечанства. Посебни друштвени услови тичу се класне припадности, друштвених слојева, професије, места становања, породице и класне, националне и религиозне припадности.

Од теорија које спољне услове сматрају одлучујућим, изложене су теорија одлучујућег деловања посебних друштвено-економских услова, теорија диференцијалне асоцијације или идентификације, теорија културног конфликта и теорија друштвеног интеракционизма.

III) Узроке кажњивих понашања у личности учиниоца аутор дели на а) опште личне услове — стања и процесе који постоје и делују углавном код свих људи и б) посебне личне услове — „узроци понашања у личности учиниоца који делују код свих људи, али на врло различит начин или делују само код неких, док код других уопште нису присутни у каузалном нексусу одређене криминигенезе“). Овде аутор сврстава личност учиниоца кривичног дела, одн. темперамент, карактер, способности, ставове и схватања. С тим у вези, помињу се и психички поремећене особе и питање класификације делинквената.

Од теорија по којима узроци ситуирани у личности учиниоца имају значај одлучујућих криминогених фактора поменуће су: теорија биолошке инфериорности, т. наслеђених диспозиција за делинквентно понашање, теорија „уробене криминалне супстанце, ендокринолошка, психоаналитичка“, теорија фрустрације и теорија неприлагодности.

Завршни део излагања о Етиологији, аутор је посветио осветљавању механизма деловања објективних и субјективних узрока у остваривању кажњивих понашања. Као закључак, он истиче да су узроци кажњивих понашања комплексни и у свом дјеловању изванредно динамични, да су недвојбено објективне и субјективне природе и међусобно повезани и увјетовани, да у свакој ситуацији дјелују на специфичан начин, али да су на садашњем ступњу развоја криминологије и других сродних дисциплина препознатљиви, уочљиви, да их се може појединачно и скупно анализирати, да се на основу тога могу доносити закључци о њиховом деловању и законитостима, што омогућава и успешније провођење напора у спречавању кажњивих понашања“.

На крају овог приказа, треба истаћи да рад у целини заиста представља дело о основама Криминологије, те је у потпуности у складу са ограниченим циљевима које је аутор при његовом писању себи поставио. Не можемо а да се не осврнемо и на стил излагања — најчешће лак и занимљив жив и комуникативан, јер је уџбеник настао прерадом материјала за предавања. Повремено, то преношење је некритичко јер не води рачуна о разлици између говорне и писане речи због чега многим анегдотама и дигресијама, по нашем мишљењу, није место у универзитетском уџбенику. Без обзира на примедбе које су изречене, треба поздравити издавање овог дела као значајног за ширење литературе из Криминологије на нашем језику. Као такво, несумњиво је да ће оно допринети порасту занимања за ову, толико значајну дисциплину друштвених наука.

др Борђе Игњатовић